

EGYETEMI HALLGATÓK HELYESÍRÁSI KÉSZSÉGE AZ IMPLÓM JÓZSEF HELYESÍRÁSI VERSENY FELADATAINAK A TÜKRÉBEN

UNIVERSITY STUDENTS' CORRECT WRITING SKILLS BASED ON THE PROBLEMS GIVEN AT IMPLÓM JÓZSEF COMPETITION

Szántó Báborka

Abstract: It is a wellknown fact that orthography is an instrumental activity, and its main role is to ensure the standard written form of language for every member of the Hungarian-speaking community. Thus, when we emphasize the necessity of orthographic knowledge, we do not only state that it is the indicator of one's level of education. Orthography has another very important role, namely that the uniform written form of words substantially facilitates the decoding process of texts. The study analyses the faults of spelling of teacher training students studying at Babeş-Bolyai University, Department of Pedagogy and Applied Didactics, Târgu Secuiesc.

Key words: orthography, standard written language, faults of spelling

1. Bevezetés

Közismert tény, hogy a helyesírás nem öncélú, hanem eszközzellegű tevékenység, aminek az egyik legfőbb szerepe, hogy biztosítsa az egységes írott kódot a beszélőközösség minden tagja számára. A normához igazodás az írásban egyfajta egyöntetűséget, szabályszerűséget eredményez, az íráskép nagyfokú állandósága pedig megkönnyíti az olvasónak az információ felfogását és feldolgozását. Amikor tehát a helyesírás ismeretek szükségességét hangsúlyozzuk, akkor nem elégedhetünk meg annak a kiemelésével, hogy azok a műveltség fokának mérői. Van ugyanis a helyesírásnak egy másik, nagyon fontos funkciója, éspedig az, hogy az állandó íráskép lényegesen megkönnyíti a szöveget olvasó embernek az írott információ dekódolását. Ilyen értelemben tehát elmondható, hogy a helyesírás szempontból hibátlan, az élő norma szabályaihoz igazodó szöveg tükrözi a műveltség mértékét. Ezen túllépve azonban az is kijelenthető, hogy az ilyen írásművet jelentősen könnyebb olvasni és megérteni, mint a hibásan írt munkákat. Ezért az írott szövegekkel szemben ma is elengedhetetlen követelmény, hogy azok helyesírás szempontból is kifogástalanok legyenek (Vörös, 2005–2007, 147–148.). A helyesírás norma olyan szabályokat foglal magába, amelyeket a társadalmi megegyezés alakított ki, tehát egyén és közösség viszonyára épít. A nyelvi normát – amelynek része a helyesírás norma is – elsősorban nem nyelvtani szabályként kell értelmeznünk, hanem olyan segédeszközként, amely hozzájárul az egyén sikeres megnyilvánulásához (Tolcsvai Nagy, 1996, 20.).

A magyar helyesírás kialakulásának több évszázados története van, a nyelvi standard hosszú folyamat eredményeként terjedt el, s ma is sokéves tanulás után válik egy-egy nemzedék tudásának részévé. Ugyanakkor – ha nem is gyorsan – de a helyesírás ma is változik, a rögzített normarendszerre több

tényező – pl. a beszéd, a kiejtés változása stb. – is hatással van. A jelenleg érvényes helyesírási szabályokat az akadémiai helyesírási szabályzat 11. kiadása (AkH. 11., 1984) tartalmazza. A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Magyar Nyelvi Bizottsága a 11. kiadás tizenegyedik lenyomatának kibocsátásakor a szabálypontok meghaladottá vált példáit a kornak megfelelőekre cserélte (AkH., 1994, 6.), 2000-ben pedig egy szótári anyagában bővített lenyomatot (2000, 3.) jelentetett meg. A meg-megújuló viták és a politikai-társadalmi változások ellenére is a szabályzat a magyar nyelvet beszélő közösség számára – bárhol is éljen az – központi jelentőségű és presztízsértékű. A mai helyesírás középpontjában tehát a szabályzat 11. kiadása áll mint mindenféle írásbeli tevékenység alapja, következésképpen az iskolai helyesírás-fejlesztésnek is a benne foglalt szabályokat kell követnie mind az anyaországban, mind pedig a Magyarország határain kívül élő magyar közösség körében. Köztudott, hogy bármely nyelvnek kisebbségi helyzetben való használata természetes módon vonja maga után a nyelvhasználat speciális, az anyaországitól eltérő módosulását (Kiss, 1994, 93.). A trianoni országszakadás következményeképpen nem alakult ki egy sajátos erdélyi, felvidéki, kárpátaljai stb. helyesírás, ennek ellenére a kisebbségi helyzetben élő magyarok szóbeli és írásbeli nyelvhasználatára hatott és folyamatosan hat a másodnyelvi – államnyelvi – környezet, valamint az anyanyelvhasználat korlátozása. Azonkívül az iskolai helyesírás-tanításnak más-más, az anyaországitól különböző gyakorlata is kialakulhatott a közel száz esztendő alatt, és a helyesírás tantervekben elfoglalt helye is más-más lehet az anyaországban, valamint a különböző szomszéd államokban élő magyar közösségek körében. A tantervek és a tanítási gyakorlat összehasonlító vizsgálata nélkül is megállapítható, hogy a kisebbségi közösségekhez tartozó tanulók helyesírása elmarad az anyaországiakétól, ezt bizonyítják az Implom József helyesírási verseny gyulai döntőjének az eredményei (Péntek, 2002). Erdélyben egy 1993 és 1997 között készült országos felmérés eredményei is azt igazolják, hogy a tanulók helyesírása gyengének minősíthető (Pletl, 1997). Erre több helyen felhívja a figyelmet Péntek János egyetemi tanár, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének elnöke, aki nem egyszer arra is kitér, hogy gondok vannak az egyetemi hallgatók helyesírásával is: „A magyar nyelvű felső oktatásban, mind a hallgatók, mind az oktatók körében, szintén gondok vannak a helyesírással. Ezért tanszékünk lehetőségként felajánlotta a helyesírás tanítását és gyakorlását a kolozsvári egyetem magyar tagozatának. Egyelőre nem sokan élnek ezzel a lehetőséggel. Az elfogadható megoldás az lehetne, ha a tanárképzés programjában minden szakon megkövetelnék a kifogástalan helyesírást” (Péntek, 2002, 258.). A megoldást sürgető gondok többszöri megfogalmazása után sem került sor lényegi változásra a romániai magyar pedagógusképzés területén, hiszen még az óvodapedagógus- és tanítóképzés tantervében is csak egy féléves tantárgy (*Magyar nyelv*) biztosít lehetőséget a hallgatók helyesírási készségének a fejlesztésére. Az új, 2012/2013-as tanévben érvénybe lépett tanterv fakultatív tantárgy keretében is módot kínál a helyesírás gyakorlására.

2. Adatfelvétel és adatközlők

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézetének óvodapedagógus- és tanítóképzős hallgatói 2013-ban először kapcsolódtak be az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége által a középiskolásoknak szervezett Implom József helyesírási vetélkedőbe. Erdélyben ugyanis a pedagógusjelöltek számára mostanig nem szerveződött sem külön felmérés, sem pedig verseny, így ők a magyarországi megmérettetésekbe sem kapcsolódtak be (Magyarországon 1987 óta minden évben megszervezik az egyetemi hallgatók számára helyesírási versenyt, amit a nyelvművelő Nagy J. Béláról neveztek el). Január 19-én az intézet kihelyezett tagozatainak összes hallgatója – a középiskolás versenyzőkkel egy időben – megoldotta a líceumi tanulók megyei szakaszának feladatait, és tollbamondást írt. A kézdivásárhelyi tagozaton 40 hallgató vett részt a versenyen, és közülük az első két legnagyobb pontszámot elérő hallgató jutott tovább a Sepsiszentgyörgyön sorra kerülő megyeközi szakaszra. Itt a legjobb eredményt elérő, a Kézdivásárhelyi Tagozaton tanuló hallgató 80,5 pontot szerzett a lehetséges 150 pont közül. A pedagógusjelöltek versenyfeladatai a megyeközi szakaszon is megegyeztek a líceumi tanulók feladataival (itt jegyezzük meg, hogy tanulságos lenne a középiskolás tanulók és az egyetemi hallgatók eredményeinek az összehasonlítása). Jelen tanulmányban a kézdivásárhelyi hallgatók „házi versenyen” nyújtott teljesítményét elemezzük, a 40 diákot tekintve adatközlőnek. Az adatközlők között nem differenciáltunk az elvégzett évfolyamok szerint, annak ellenére, hogy az elsőéves és a felsőbb éves hallgatók között lehetnek különbségek a nyelvi kompetencia alapján (Kiss, 1995, 64.).

3. Feladatlap

A statisztikai adatokból levonható a következtetés, hogy a 2013-as Implom József helyesírási verseny megyei szakaszán (ami egyben a tanítóképzős hallgatók „házi versenye” volt) a feladatok középpontjában az egybe- és különírás szerepelt.¹ Az 1. sz. táblázat azt mutatja, hogy a hallgatóknak 29 esetben kellett eldönteniük, hogy az adott szóalakok külön vagy egybe írva helyesen szerepelnek-e a feladatlapban, és javítaniuk kellett őket ott, ahol ez szükséges volt. A magánhangzók időtartamának helyes jelöléséről (helytelen szóalak javítása, helyes szóalak változatlanul hagyása) 17 szóalak esetében kellett dönteniük. Szintén 17 szóalakkal mérte a feladatlap a tulajdonnévi csoportok és alcsoportok, valamint ezek toldalékos alakjának a helyesírását. A hallgatóknak 12 szóalakban kellett pótolniuk a j-t és ly-t, és 11 szóalak esetében a helyes elválasztást kellett megoldaniuk. 8 szóalak mérte a mássalhangzók időtartamának a helyes jelölését, és 4 esetben kellett központozási hibát javítaniuk a résztvevőknek.

1. táblázat – A feladatlap feladattípusai

Egybe-, különírás	29
Magánhangzók időtartama	17
Tulajdonnevek	17
j-ly	12
Elválasztás	11
Mássalhangzók időtartamának helyesírása	8
Írásjelek	4
Összesen	98

A következő táblázatok azt mutatják, hogy mely szóalakokban hibáztak a hallgatók (a táblázatok a feladatlapban szereplő szóalakokat tartalmazzák, amiket a hallgatóknak javítaniuk kellett). A hibajavítást kérő feladatok esetében (pl. 2. *Javítsd ki az igekötős szerkezeteket, ahol szükséges! 6. Javítsd a magánhangzót, ha szükséges! Írd le a helyes szót!*) a helyes megoldáshoz soroltam azokat az eseteket, amelyekben a hallgató kijavította a helytelen alakot, és változatlanul hagyta a helyes alakot, a helytelen megoldásokhoz pedig azokat az eseteket, amelyekben nem javította ki a hibát, rosszul javította ki azt, vagy pedig a helyes alakot helytelenre javította.

3.1. Egybe- és különírás

A köz- és a felsőoktatásban a helyesírással foglalkozó tanárok és diákok közös véleménye, hogy a magyar helyesírásban a különírás-egybeírás, valamint a tulajdonnévírás kérdései a legszerteágazóbbak, a legnehezebbek. Gondot okoz például az igei alaptagú állandósult szószerkezetek, valamint az ezekből képzett főnevek írása. Vagy ugyanakkor a két szónak jelentésváltozás vagy hagyományos összeforrottság okán történő egybe-, ezek híján pedig a különírása. Az alábbi táblázat jelzi a hallgatók a nagyfokú bizonytalanságát ezen a területen. Külön kiemelem a *hétről hétre* szókapcsolat írásában mutatkozó hibaszázalékot (85), azzal a kiegészítéssel, hogy a hasonló kapcsolatokat (*napról napra, évről évre*) a hallgatók ugyanígy írják le.

¹ A 2013-as Implom József Helyesírási Verseny feladatlapja és javítókulcsa megtalálható az aesz.ro honlapon.

2. táblázat – Egybe- és különírás (feladatlap)

	A feladatlapban szereplő szóalakok	Helyes megoldás	Helytelen megoldás		
		Kijavította a helytelen alakot, helyesen hagyta a helyesen írtat (%)	Nem javította ki a helytelen alakot	Rosszul javította ki	Helyes alakot javított helytelenre
Alárendelő szó szerkezetek vagy szókapcsolatok	egyedül álló	28 (70%)	12 (30%)		
	Fejébeszállna	27 (67,5%)	13 (32,5%)		
	szemben állás	17 (42,5%)	23 (57,5%)		
	karika csapás	29 (72,5%)	11 (27,5%)		
	egy idejűleg	20 (50%)	20 (50%)		
	Egyvalami				19 (47,5)
	útbaigazíthatja				8 (20%)
	Egyidőben				16 (40%)
	tanító néni				12 (30%)
	tanító bácsi				9 (22,5%)
	Másvalamit				13 (32,5%)
	rendcsinálást				1 (2,5%)
	Újév	26 (65%)	13 (32,5%)	1 (2,5%)	
	új év	19 (47,5%)	21 (52,5%)		
	messze menők	30 (75%)	10 (25%)		
	Messzemenő	34 (85%)	5 (12,5)	1 (2,5%)	
	fönn maradt	22 (55%)	1 (2,5%)		17 (42,5)
	Fönnmaradt	24 (60%)			16 (40%)
	ennél fogva	32 (80%)	8 (20%)		
	Ennélfogva	34 (85%)	6 (15%)		
részt vevő	24 (60%)	16 (40%)			
Résztevők	36 (90%)	4 (10%)			
Összesen		402		276	
Igeközös igék	megtud (születni)	16 (40%)	24 (60%)		
	el kezd (menni)	26 (65%)	14 (35%)		
	meg lett (a szerszám)	27 (67,5%)	13 (32,5%)		
	neki fogunk	23 (57,5%)	17 (42,5%)		
	el bír	32 (80%)	8 (20%)		
	neki áll	26 (65%)	14 (35%)		
	hozzá mehet	17 (42,5%)	23 (57,5%)		
	(Ezt ne csavard, azt) meg kell!				7 (17,5%)
	el fogja végezni				15 (37,5%)
	Elkészül				1 (2,5%)
meg kell (bíznunk)				10 (25%)	
Összesen		167		146	
Mellérendelő összetételek	hétről-hétre	6 (15%)	34 (85%)		
	Jöttment	32 (80%)	8 (20%)		
	jött-ment	33 (82,5%)	1 (2,5%)		
Összesen		71		43	
Szervetlen összetételek	Egyszercsak				11 (27,5)
	ne csavard				1 (2,5%)
	Senkisésem	25 (62,5)	15 (37,5%)		
Összesen		25		27	
Összesen		811		492	

3.2. A magánhangzók időtartamának jelölése

A magánhangzók időtartamának jelölésében elkövetett hibák esetében fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a tanulók szóbeli és írásbeli hibáit nagymértékben befolyásolja a nyelvjárási környezet vagy általánosítva: a környezeti nyelvváltozat (Kiss, 2003; Péntek, 2002, 260). A kézdivásárhelyi egyetemi hallgatók mindegyike székely nyelvjárási környezetű és háttérű, az őket körülvevő nyelvi környezetnek az a jellemzője, hogy kiejtésben a hosszú magánhangzók sok esetben megnyúlnak. A *hizlal*, *furkál* szavak esetében elkövetett hibaszázalék (72,5%, 60%) a kiejtést követő leírásra vezethető vissza, a hallgatók anyanyelvjárási ejtésében ugyanis ezekben a szavakban az *i* és az *u* megnyúlik. A latin eredetű *árbo*c szóban rövid az *o* hang, de a köznyelvi kiejtésben már általánosan megnyúlt *árbó*c-cá, ezt az ejtismódot követték írásban a hallgatók is (hibaszázaléka: 82,5!).

3. táblázat – A magánhangzók időtartamának a jelölése

	Hibatípus	A feladatlapban előforduló szóalakok	Helyes megoldás	Helytelen megoldás		
			Kijavította a helytelen alakot, helyesen hagyta a helyesen írtat	Nem javította ki a helytelen alakot	Rosszul javította ki	Helyes alakot javított helytelenre, nem vette észre, hogy mindkét féleképpen helyes
Általános érvényű szabállyal leírható	-ít igeeképző	neheztik	36 (90%)	4 (10%)		
		igazíthatja	37 (92,5%)	3 (7,5%)		
		tanító	31 (77,5%)	9 (22,5%)		
		díszítés				1 (2,5%)
	szóvégi -ó,-ő, -ú, -ű	idejűleg				3 (7,5)
	toldalékban -ul, -ül, -dul, -dül	egyedül				1 (2,5%)
	töbelseji -i, -í, -ú, -u	utját	27 (67,5%)	13 (32,5%)		
		utba	32 (80%)	8 (20%)		
		furkál	16 (40%)	24 (60%)		
		hivatott	24 (60%)			16 (40%)
		hizlal	11 (27,5%)	29 (72,5%)		
		nyírbál	18 (45%)			22 (55%)
		nyúlkál	25 (62,5%)			15 (37,5%)
	Összesen		257	148		
	Általános érvényű szabállyal nem írható le	örül (örül, örül)				
kivívja		36 (90%)	4 (10%)			
arbóc		7 (17,5)	33 (82,5%)			
sikert						1 (2,5%)
gyakorlás						1 (2,5%)
bír						1 (2,5%)
bölcsöde		32 (80%)	8 (20%)			
börönd		28 (70%)	12 (30%)	1 (2,5%)		
siel		33 (82,5%)	7 (17,5%)			
síma		39 (97,5%)	1 (2,5%)			
sujtás		29 (82%)				11 (18%)
zug	23 (57,5%)				17 (42,5%)	
Összesen		227		99		
Összesen		583		247		

3.3. A mássalhangzók időtartamának a jelölése

A feladatlap a mássalhangzók időtartamának a jelölését mindössze egy feladatban kérte. A hallgatóknak fel kellett fedezniük az *ez*, *az* mutató névmáshoz kapcsolódó mássalhangzóval kezdődő határozóragok, illetve képzőszerű utótagok hatására bekövetkező hasonulást (*afféle*, *akként*, *effajta*). Ebben az esetben, vagyis a hasonulás realizálásakor, a szóelemzés elvével kellett élniük. Majd ezeket az alakokat meg kellett különböztetniük a mutatónévmás *a*, *e* alakjainak valamely névutóval keletkezett összetételétől (*afelől*, *avégett*, *ekörül*, *enélkül*, *eszerint*). A hallgatók – a mérés eredményének tükrében – nagyjából ismerik ezt a hasonulásfajtát, a legtöbben (75%-ban) az *effajta* leírását ítélték meg hibásan.

4. táblázat – A mássalhangzók időtartamának a jelölése

A feladatlapban szereplő szóalakok	Helyes megoldás (a helyeset húzta alá)	Helytelen megoldás (a helytelenít húzta alá)	Nem tudta
aféle - afféle	26 (65%)	13 (32,5%)	1 (2,5%)
affelől - afelől	26 (65%)	13 (32,5%)	1 (2,5%)
aként - akként	20 (50%)	18 (45%)	2 (5%)
avvégett - avégett	33 (82,5%)	5 (12,5%)	2 (5%)
efajta - effajta	9 (22,5%)	30 (75%)	1 (2,5%)
ekörül - ekörül	33 (82,5%)	5 (12,5%)	2 (5%)
ennélkül - enélkül	26 (65%)	6 (15%)	8 (20%)
esszerint - eszerint	33 (82,5%)	5 (12,5%)	2 (5%)
Összesen	206	114	

3.4. A j és az ly jelölése

A *foglyon/fogjon* szóalakokra nem tértem ki külön a táblázatban, mert mindkét megoldás elfogadható volt. A feladatlapban szereplő *mulya* szót – amint az utólagos beszélgetésből kiderült – a hallgatók többsége nem ismerte, ezzel magyarázható, hogy ennek a szónak a leírásakor hibáztak a legnagyobb arányban (75%-ban). Egyébként a hagyomány elvének a j és ly betűs szavakban történő érvényesítésekor viszonylag sikeresnek mutatkozott a mérésben résztvevő minta.

5. táblázat – A j és az ly jelölése

A feladatlapban szereplő szóalakok	Helyes megoldás	Helytelen megoldás	Nem tudta
cser...e	31 (80,35%)	9 (22,5%)	
forté...a	34 (85%)	6 (15%)	
gödö...e	34 (85%)	6 (15%)	
hé...a	29 (72,5%)	11 (27,5%)	
kéte...	37 (92,5%)	3 (7,5%)	
mulya	10 (25%)	30 (75%)	
tarso...	35 (87,5%)	5 (12,5%)	
tu...a	35 (87,5%)	4 (10%)	1 (2,5%)
vá...ár	29 (72,5%)	11 (27,5%)	
vá...og	25 (62,5%)	15 (37,5%)	
zsinde...	33 (82,5%)	6 (15%)	1 (2,5%)
Összesen	332	106	

3.5. A tulajdonnevek helyesírása

A megoldások azt bizonyítják, hogy a tulajdonnevek, különösen a földrajzi nevek, valamint az -i- és -s képzős származékaik helyesírásában a legnagyobb a bizonytalanság. A földrajzi nevek nyelvi felépítése rendkívül változatos. Az egyelemű nevek mellett igen nagy a többelemű nevek száma. Ezeknek az egységét bizonyos típusokban az egybeírás mutatja, más csoportokban a szoros kapcsolatot az alkotó tagok közé tett kötőjel fejezi ki, a különírt tagokból álló nevek esetében pedig a

helyesírási forma vagy a nyelvi felépítés érzékelteti az összetartozást. Annak ellenére, hogy a feladatlapban nem szerepeltek újkeletű tulajdonnévi csoportokhoz tartozó szavak, mégis egyes esetekben a hallgatóknak az okozhatott gondot, hogy azzal a tulajdonnév-változattal nem vagy alig találkoz(hat)tak (pl. hidak, díjak neve: *Mária Valéria híd, Arany Málna díj*). Az erdélyi regionális köznyelvben kevésszer vagy egyáltalán nem szerepelnek a hidak ilyenszerű megnevezései, a beszélők környezetében ugyanis nincsenek külön, saját nevekkkel illetett ilyen nagy építmények. A *híd* szó kapcsolása az előtte álló névhez írásban egyébként is elég nagy változatosságot mutat: pl. *Erzsébet híd, Duna-híd, Lánchíd*, aminek a megtanulásához bonyolultnak tűnő jelentéstani okok megértésére van szükség. A magyarországi földrajzi alakzatok neve esetében az erdélyi hallgatóknak nem egyszerű megállapítani a név terjedelmét sem, kiváltképp ha a földrajzi vagy az intézménynevek nem ismerősek számukra, és nincs helyismeretük (a *Bükk hegység* esetében nem tudják, hogy a természeti alakzat neve pusztán *Bükk*, a hegység csak magyarázza, értelmezi azt, a *Bükk-fennsík* esetében viszont ez az alakzat teljes neve). Vannak ugyanis olyan földrajzi nevek, amelyekhez az érthetőség érdekében magyarázó jellegű meghatározást is fűzünk. Ekkor azonban ez a magyarázat nem az eredeti földrajzi megnevezés része, ezért ezeket mindig különírjuk. Ilyenkor azonban egy kívülállóknak nehéz eldöntenie, hogy vajon a helyiek szókinctárában az adott földrajzi megjelölés magyarázó jellegű köznévi elemmel vagy anélkül használatos (AkH., 2000, 73.). A román nyelvi hatások, az esetleges román helyesírási kölcsönzések is befolyásolhatják az erdélyiek anyanyelvű írásgyakorlatának a helyesírását (a magyar írott nyelvet). Ezzel (is) magyarázható a Reményik Sándor-verscím olyan nagyarányú hibás, idézőjeles leírása (40%). Azt viszont súlyosnak kell megítélnünk, hogy a *Magyar szinonimaszótár* leírásában olyan nagy százalékban (40%.) hibáztak, hiszen a kézikönyv használata – és ebből következően szóbeli megnevezése és leírása – hozzátartozik a hallgatók mindennapi tevékenységéhez.

A táblázatból kiderül, hogy a legtöbb, a standardtól eltérő módon írt tulajdonnév a kötőjellel összekapcsolt elemekből álló földrajzi nevek körébe tartozik, továbbá problematikusnak bizonyult az -i és -s képzős származékszavak írásmódja a legtöbb hallgató számára. A kötőjel mindig az elemek egymáshoz tartozását jelöli, tehát két vagy több szó együttesen fejezi ki a földrajzi nevet; a nagyköjtő pedig a távolságot, a valamitől valameddig tartó viszonyt érzékelteti. A standard helyesírási formától való eltérés nagy része abból adódott, hogy elmaradt a kötőjel, vagy a kezdőbetűk írásképe nem volt az AkH. szabályaihoz igazítva.

A tulajdonnevekből történő hibátlan melléknévképzés megbízható szófaj- és szabályismeretet vár el a begyakorlottság mellett. Az eredmény erősen felhívja a figyelmet a rendszeres és sokoldalú gyakoroltatásra.

6. táblázat – A tulajdonnevek helyesírása

A feladatlapban szereplő szóalakok	Helyes megoldás	Helytelen megoldás	Nem tudta
Aranymálnadíj	2 (5%)	38 (95%)	
Dunatiszacsatorna	16 (40%)	24 (60%)	
dunatiszaköze	21 (52,5%)	19 (47,5%)	
Magyarszinonimaszótár	8 (20%)	32 (80%)	
Máriavaléria-híd	7 (7,5)	37 (92,5)	
Pestmegyeönkormányzata	15 (37,5%)	25 (62,5)	
Reményiksándoralázadószamos	24 (60%)	16 (40%)	
Saintexuperyakisherceg	27 (67,5%)	13 (32,5%)	
Adrienn (nel)	29 (72,5)	11 (27,5%)	
Bükk hegység (i)	25 (62,5)	15 (37,5%)	
Bükk-fennsík (i)	22 (55%)	18 (45%)	
Felső-Ausztria (i)	20 (50%)	20 (50%)	
Keleti pályaudvar (i)	13 (32,5%)	27 (67,5%)	
Madách (os)	14 (35%)	35 (87,5%)	1 (2,5%)
Nobel-díj (as)	32 (80%)	8 (20%)	
Teleki-vulkán (i)	21 (52,5%)	19 (47,5%)	
Vulkán-hegység (i)	18 (45%)	22 (55%)	
Összesen	314	380	

3.6. Az elválasztás

Az elválasztás, illetőleg a szótagolás szabályainak érvényesítése a fonetikai ismérvek mellett a szóelemzés elvének alkalmazását is feltételezi. A hallgatók eredménye ezen a területen összességében nem nyugtalanító, de további tanári figyelmet kíván ez a terület is.

7. táblázat – Elválasztás

	Helyes megoldás	Észrevette, hogy mindkettő helyes	Helytelen megoldás	Nem tudta
ban-kár/bank-ár	39 (97,5%)	0	-	1 (2,5%)
bük-ke/bükk-ke	29 (72,5%)	-	11 (29,25%)	
gally-lyal/galy-lyal	37 (92,5%)	-	3 (7,5%)	
matt-tal/mat-tal	27 (67,5%)	-	13 (32,25%)	
menny-nyel/meny-nyel	35 (87,5%)	-	5 (12,5%)	
sakk-kal/sak-kal	23 (57,5%)	-	17 (42,5%)	
pe-ches/pec-hes	38 (95%)	-	1 (2,5%)	1 (2,5%)
pén-zért/pé-ért	29 (72,5%)	-	11 (27,5%)	
puccs-csal/pucs-csal	33 (82,5%)	-	6 (15%)	1 (2,5%)
százalék-kal/százalék-al	36 (90%)	-	3 (7,5%)	1 (2,5%)
Összesen	326	0	70	

4. Tollbamondás

A diktátumot külön lapra, rendezett, áttekinthető formában írták a hallgatók. A tollbamondás szövegében is az összetett szavak, valamint a szókapcsolatok egybe és külön írása kapta a legnagyobb hangsúlyt, ezt követte a magánhangzó-időtartam és a szóelemzés kérdése. A javítókulcs megadta, mit tekintünk durva, súlyos és kevésbé súlyos, ún. egyéb hibának.

Durva hiba (3 pont): 1. a mássalhangzók időtartamának hibás jelölése közhasználatú szavakban 2. az összeolvadás, a részleges hasonulás, az írásban jelöletlen teljes hasonulás és a kiesés hibás írásmódja, 3. kis és nagy kezdőbetű tévesztése közhasználatú tulajdonnevek, melléknevek és egyelemű tulajdonnévből képzett melléknév esetében, 4. igekötős igék hibás egybe-, illetve különírása, 5. tagadószó egybeírása az igével, tagadott szóval, tagadott kifejezéssel, 6. az *ly - j* tévesztése közhasználatú szótőben és toldalékban, az *ly - j* hiánya vagy kiejtés szerinti jelölése, 7. felszólító módú igealakok hibái

Súlyos hiba (2 pont): 1. közhasználatú szavak/összetett szavak különírása, illetve szókapcsolatok egybeírása, 2. közhasználatú szavak elválasztása, 3. magánhangzók időtartamának tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban, 4. mondatkezdő nagybetű tévesztése

Egyéb hiba (1 pont): 1. nem közhasználatú szavak durva és súlyos hibái, 2. köznevek kezdőbetűjének tévesztése, 3. kezdőbetű tévesztése több elemből álló tulajdonnévből képzett melléknév esetében, 4. Írásjelek

4.1 Egybe- és különírás

Mint köztudott, a különírás és egybeírás a szókapcsolat és összetett szó különbségét tükrözi: a szókapcsolatokat általában külön-, az összetételeket pedig egybeírjuk. A szóösszetételek és a velük kapcsolatos lexikológiai egységek lejegyzése, ezen belül a mozgószabály, valamint a többszörös összetételek írásban rögzítése a magyarban az egyik legbonyolultabb helyesírási kérdés. Azonban az igekötős igék, valamint az összetett számnevek helyesírása elemi követelmény a mérésben szereplő minta esetében.

8. táblázat – Egybe- és különírás

Hibatípus	Hibasám		
	Durva	Súlyos	Egyéb hiba
Igekötös igék egybeírása	1 (0,5%)		
Tagadószó egybeírása			
Közhasználatú szavak/összetett szavak különírása, ill. szókapcsolatok egybeírása		139 (91%)	
Nem közhasználatú szavak			13 (8,5%)
Összesen	153		

A 9. sz. táblázat azt mutatja, mely szóalakok egybe és külön írásánál hibáztak a legtöbben. A táblázat nem tartalmazza azokat a szóalakokat, illetve szó szerkezeteket, amelyeket egy, két vagy három hallgató nem jegyzett le helyesen (pl. páratlanszámú (2), kéznéllevő (2), betű szó (3), asztalhozülők (1), teli hold (3), verseny nap (2), kéthete (1), hátmég (2), újulmeg (1), szerencsétlenség (1)).

9. táblázat – Egybe- és különírás (leggyakoribb hibák)

Hibásan írt szóalakok (példaanyag)	Hibázó személyek száma
kétezertizenhárom	26 (65%)
jónéhányan	20 (50%)
továbbbélő	17 (42,5%)
szántottak, vetettek	15 (37,5%)
sokhelyütt	12 (30%)
tizennégyfős	9 (22,5%)
mégtöbben	8 (20%)
hold hónap	8 (20%)
prím szám	7 (17,5%)
ügyis (mondhatjuk)	5 (12,5%)
jó kívánság	4 (10%)

4.2. Mássalhangzók helyesírása

A mássalhangzók időtartamának a hibás jelölésékor is a nyelvjárási ejtés befolyásolja a székelyföldi hallgatókat. A mássalhangzók megnyúlása, illetve megrövidülése általános jellemzője a székely nyelvjárásnak. A nyúlás, a hang időtartamának megkettőzése leggyakrabban két magánhangzó között következik be: *peddig, csikkó, nyillik, tölletek* stb. De általános szóvégen, alapalakban is: *eröss, kicsitt* stb. Az *egy gy*-jének az időtartama két magánhangzó között többször hosszú: *eggyet, egyes* stb. A rövidülés legalább annyira általános a székely nyelvjárásiakban, mint a nyúlás: pl. a *vásárra* alakból ejtésben elmarad a *-ra* rag *-r* hangja, az *evel* alakból elmarad az *ez* tőalak hasonult *z*-je, a *világá, gazdagá, porá* alakokból viszont a *-vá, -vé* rag hasonult *v*-je hiányzik. De más szóalakokat is idézhetünk erre a jelenségre: *csinájon* (= csináljon), *éjelre* (= éjjelre), *bejebb* (= beljebb), *széjel* (= széjjel) stb. Pedagógusnak készülő egyetemi hallgatók esetében elvárható a mássalhangzótörvények ismerete és a szóelemzés elvének az érvényesítése írásban, mégis viszonylag gyakran követnek el hibát.

10. táblázat – Mássalhangzók helyesírása

Hibatípus	Hibasám
	Durva
Mássalhangzók időtartamának jelölése	19 (47,5%)
Összeolvadás, részleges hasonulás, írásban jelöletlen/jelölt teljes hasonulás, kiesés	13 (32,5%)
Összesen	32

A táblázat nem tartalmazza azokat a szóalakokat, amelyek esetében csak egy-egy fő vétett (*rosz, enyiszor, eggyik, helyiut, résztvevőt*).

11. táblázat – Mássalhangzók helyesírása (leggyakoribb hibák)

Hibásan írt szóalakok (példaanyag)	Hibázó személyek száma
egyel	9 (22.5%)
újjul	9 (22.5%)
ehez	4 (10%)
tizenegyedik (tizenegyedik helyett), tizenégy fős	3 (7,5%)
balljós, ballszerencse	2 (5%)
Összesen	27

4.3. Magánhangzók időtartamának helyesírása

A leggyakoribb hibák számbavételénél (13. sz. táblázat) itt is meg kell jegyeznünk, hogy a magánhangzók időtartamának jelölésében a standardtól való eltérések többsége (mind a rövid magánhangzó hosszúval történő írása, mind a fordított eset) nyelvjárási eredetű. Egyes esetekben a hibaelkövetés oka lehetett a hiperkorrekció, a normatúlteljesítés is.

12. táblázat – Magánhangzók időtartamának helyesírása

Hibatípus	Súlyos
Magánhanghangzók időtartamának jelölése	60

A magánhangzók időtartamának helyesírásában elkövetett leggyakoribb hibákat a 13. táblázat mutatja.

13. táblázat – Magánhangzók időtartamának helyesírása (leggyakoribb hibák)

	Hibásan írt szóalakok (példaanyag)	Hibázó személyek száma
Hosszú helyett rövid	B.u.é.k.	9 (22.5%)
	kultura	3 (7,5%)
	ülök	3 (7,5%)
	betü	2 (5%)
	baljos	3 (7,5%)
	szivosan	5 (12.5%)
	kötődik	3 (7,5%)
	honap	2 (5%)
	okori	2 (5%)
	ujul	1 (2,5%)
	teriték	1 (2,5%)
	egyszerüen	1 (2,5%)
	kivánok	2 (5%)
	számu	1 (2,5%)
prim	1 (2,5%)	
	Összesen	40
Rövid helyett hosszú	úgyanakkor	2 (5%)
	híszén	1 (2,5%)
	szállóda	4 (10%)
	után	1 (2,5%)
	babóna	1 (2,5%)
	kültúra	2 (5%)

	tízen-	4 (10%)
	tizenöt	1 (2,5%)
	újúl	1 (2,5%)
	helyütt	1 (2,5%)
	hóld	1 (2,5%)
	apostól	1 (2,5%)
	Miskólc	1 (2,5%)
	Összesen	20

4.4. Tulajdonnevek írása

A tulajdonnevekkel kapcsolatban a tollbamondás írásakor is hasonló problémák merültek fel, mint a feladatok megoldásánál. Fokozott odafigyelést kíván az a tény, hogy milyen sok a durva hiba a közhasználatú tulajdonnevek és az egyelemű tulajdonnévből képzett melléknevek esetében. Itt különösen a *Kárpát-medencei* gyakran használt *-i* képzős melléknév nagyarányú hibás leírására kell felfigyelnünk.

14. táblázat – Tulajdonnevek írása

Hibatípus	Hibaszám	
	Durva	Egyéb
Kis és nagy kezdőbetű tévesztése közhasználatú tulajdonnevek, melléknevek és egyelemű tulajdonnévből képzett melléknevek esetében	16 (25,8%)	
Kezdőbetű tévesztése több elemből álló tulajdonnévből képzett melléknevek esetében		9 (14,5%)
Közhasználatú tulajdonnevek helyesírása (kötőjel): <i>Kárpát-medence</i>		10 (16,12%)
Nem közhasználatú tulajdonnevek hibás írása (<i>Roosevelt</i>)		27 (43,54%)
Összesen		62

A tulajdonnevek írásában elkövetett leggyakoribb hibákat a 15. táblázatban láthatjuk.

15. táblázat – Tulajdonnevek írása (leggyakoribb hibák)

Hibásan írt szóalakok (példaanyag)	Hibázó személyek száma
kárpát-medencei, kárpátmedencei, Kárpát medencei	19 (47,5%)
Hold	8 (20%)
biblia	7 (17,5%)
Miskolc	1 (2,5%)

4.5. Központozási hibák

A tollbamondás leírásakor a hallgatók 181 központozási hibát követtek el, tehát egy hallgatóra 4,5 ilyen hiba jut. Annak ellenére, hogy a javítókulcs ezeket az egyéb hibák közé sorolja, és elkövetésükért egy pont levonását kéri, az óvodapedagógus- és tanítóképzős hallgatók esetében fontosnak tartom erre fokozottan odafigyelni, mert az írásjelek helyes használata a szövegértő olvasás, a szövegelemzés és a szövegalkotás szempontjából egyaránt fontos, az írásjelek ugyanis a szöveg helyes tagolásának az eszközei. Az írásjelekkel külön tudományág foglalkozik, az írásjeltan, amelynek szoros kapcsolata van a helyesírással és a grammatikával, hiszen az írásjelek jelölik a mondatfajtákat, a tagmondatok határát, szerepük van a halmozott mondatrészek elválasztásában, illetve összekapcsolásában, valamint az értelmezős szerkezetekben is. A legtöbben a tagmondatok határainak írásjelezésében vétettek, pedig ez különösen fontos, hiszen a tagmondatokat elválasztó vesszők ugyanolyan rangú szövegtagoló eszközök, mint a mondatzáró írásjelek. A tévesztés tehát nem

tekinthető kis hibának. A vessző ki nem tétele vagy rossz helyen történő használata veszélyezteti a szöveg megértését. Azonban itt is meg kell jegyeznünk, hogy a románban a központosági szabályok eltérnek a magyaroktól: például az *és*, illetve a *vagy* kötőszóval összakapcsolt-elválasztott kapcsolatos mellérendelő mondatokat nem választja el vessző. Ennek a hatását is tapasztalhatjuk abban, hogy a hallgatók legtöbbször az *és* előtt nem teszik ki a vesszőt a tagmondatok között.

4.6. Betűszók írása

A betűszók sajátos egységei nyelvünknek. Ennek látszólag ellentmond, hogy névelőhasználatuk és toldalékolásuk a közönséges szavakra jellemző módon történik. A beszélők azonban ösztönösen más nyelvi alakulatként értelmezik ezeket a rövidítéseket. Ennek egyértelmű bizonyítéka a betűszók írásgyakorlatában mutatkozó, tipikusnak mondható írásmód, vagyis az, hogy a nyelvi tudat úgy különbözteti meg ezeket a nyelvi elemeket a szókészlet többi részétől, hogy egységesen nagybetűvel szerepelteti (a tollbamondásban 31-en írták így: *B.Ú.É.K.*). A romániai magyar írásgyakorlókat – köztük a vizsgálatban szereplő egyetemi hallgatókat – a betűszók írásakor befolyásolhatja a román helyesírás (ezért tehettek ketten pontot a nagybetűk után: *U.S. A.*).

16. táblázat – *Betűszók írása*

Hibásan írt szóalakok (példaanyag)	Hibázó személyek száma
U.S.A.	2 (5%)
B.Ú.É.K.	31 (77,5%)
Összesen	33

4.7. Kezdőbetűk írása

Az természetesnek mondható, hogy az egyetemi hallgatók a mondatkezdő nagybetű írásában nem hibáztak. Többen azonban – amint ez a 17. táblázatból kiderül – tulajdonnévként kezeltek, és nagybetűvel írtak egyes közneveket. Ezzel kapcsolatban jegyezzük meg, hogy több nyelvben is önálló tulajdonnévi csoportnak tekintik a népek, törzsek, csoportok, dinasztiák nevét. Ugyancsak sok nyelvben tulajdonnévként szerepelnek a hét napjai, a hónapok neve és az ünnepek elnevezése. A román nyelvben is nagy kezdőbetűvel írják a naptári, vallásos, nemzeti és nemzetközi ünnepek, valamint a történelmi események nevét. Ezek a hatások befolyásolhatták a hallgatókat a hibaelkövetésben (*Péntek, Január, Apostol, Holdhónap*). Az ilyen típusú hibák felhívják a figyelmet a magyar és a román helyesírás kontrasztív alapú tudatosítására a fejlesztés során, sőt a magyar és a tanult idegen nyelvek helyesírásbeli különbségeinek a felfedeztetésére is. A *Boldog új évet kívánok* kifejezés szövegbe foglalt leírásában a hallgatók több mint fele hibázott, ez pedig a gyakoroltatás szükségességére figyelmeztet.

17. táblázat – *Kezdőbetűk írása*

Hibatípus	Hibaság	
	Súlyos	Egyéb
Mondatkezdő nagybetű tévesztése	-	-
Köznevek kezdőbetűjének tévesztése	10 (25.64%)	
A mondatban előforduló <i>Boldog új évet kívánok</i> kezdőbetűje vagy szavainak kezdőbetűi		29 (74.35%)
Összesen	39	

A kezdőbetűk helyesírásában elkövetett leggyakoribb hibákat a 18. táblázat jelzi.

18. táblázat – Kezdőbetűk írása (leggyakoribb hibák)

Hibásan írt szóalakok (példaanyag)	Hibázó személyek száma
Péntek	2 (5%)
Ókori	1 (2,5%)
Apostol	3 (7,5%)
Január	3 (7,5%)
Holdhónap	1 (2,5%)

4.8. Tollbamondás – összefoglaló táblázat (hibatípusok szerint)

A 2013-as Implom József helyesírási verseny megyei szakaszán leírandó tollbamondás hibatípusait a 19. számú táblázat foglalja össze. A Pletl (1997) alapján megállapított hibatípusok két nagy kategóriába sorolhatók: általános érvényű szabállyal leírható, illetve általános érvényű szabállyal nem leírható hibák. A táblázatból kiolvasható, hogy az elkövetett hibák legnagyobb arányban az általános érvényű szabállyal leírható hibák csoportjába, ezen belül is az egybe-, különírás, illetve a központosás kategóriájába tartoznak.

19. táblázat – A tollbamondás hibáinak összesítő táblázata

Általános érvényű szabállyal leírható	Mássalhangzó	Hosszú helyett rövid	4	18 (3,33%)
		Rövid helyett hosszú	1	
		Minőségi változás	13	
	Magánhangzó	Hosszú helyett rövid	3	14 (2,59%)
		Rövid helyett hosszú	11	
	Kezdőbetű		64	64 (11,87%)
	Elválasztás		-	-
	Szóelemek (egybe-, különírás)		153	153 (28,38)
	Központosás		181	181 (33,58%)
Rövidítés, betűszó		33	33 (6,12%)	
Számnév		-	-	
Általános érvényű szabály nem írja le	Mássalhangzó	Hosszú helyett rövid	2	14 (2,59%)
		Rövid helyett hosszú	12	
	Magánhangzó	Hosszú helyett rövid	24	35 (6,49%)
		Rövid helyett hosszú	11	
	Hagyományos név, idegen szó		27	27 (5%)
	Ly		-	-
Egyéb		-	-	
Összesen			539	

5. Összegzés

A hallgatók egyenként maximálisan 200 pontot (140+60) gyűjthettek a feladatlap feladatainak a megoldásakor, illetve a tollbamondás szövegének hibátlan leírásakor. A felmérésben részt vevő hallgatók (n= 40) 4576,5 pontot szereztek a lehetséges 8000-ból, ami 57,2%-os eredmény. A versenyzők a feladatlap maximálisan elérhető (140*40=) 5600 pontjából 3174,5 pontot értek el, tehát átlagteljesítményük 56,68%. A kézdivásárhelyi hallgatók a tollbamondás hibátlan leírása esetén összesen megszerezhető (60*40=) 2400 pontból 1489 pontot szereztek, ami 62,04%-os átlagteljesítményt jelent. Az eredmények azt mutatják, hogy a versenyzők valamivel jobb eredményt értek el a tollbamondás leírásában. A hallgatók tehát gyengébben teljesítettek azokban a típusú feladatokban, amelyekben elbizonytalaníthatta őket az, hogy az adott szóalakok helytelen írásmódban szerepeltek. A versenybe való bekapcsolódást fontosnak találom, ugyanis segítette a helyesírást

fontosságának a tudatosításában. A tényfeltáró részadatok pedig sok-sok fogódzót biztosítanak a magyar nyelv tanításának újabb idószakra szóló megtervezésekor, kiváltképpen a mindennapi – főképpen a helyesírás-fejlesztő – munkában.

Felhasznált irodalom

- A magyar helyesírás szabályai* (2000): 11. kiadás 12. lenyomat. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Deme, L., Fábíán P., Tóth E. (szerk.) (1999). *Magyar helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Deme L. (1965): A mondatok egymáshoz kapcsolása a beszédben. *Magyar Nyelvőr*, 292–302.
- Fábíán P., Földi E., Hónyi E. (1998): *A földrajzi nevek helyesírása*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Gyurgyák J. (2005): *Rövidítésszótár*. Osiris Kiadó, Budapest
- Hajdú M. (1994): *Magyar tulajdonnevek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Kiss J. (1994): *Magyar anyanyelvűek – magyar nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Kiss J. (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Kiss J. (2003): *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest
- Laczkó K., Mártonfi A. (2004): *Helyesírás*. Osiris Kiadó, Budapest
- Péntek J. (2002): A nyelvi környezet és a helyesírás. *Magyar Nyelvőr* 126/3, 257–262.
- Pletl R. (1997): *Erdélyi helyzetkép az iskolai helyesírásról*.
- Tolcsvai Nagy G. (1996): *A magyar nyelv stilisztikája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Vörös F. (2005–2007): A kézírástól a szövegszerkesztésig. In: Bozsik G. (szerk.): *Két évtized a helyesírásért*. EKF Líceum Kiadó, Eger, 135–148.

Szerző

Dr. Szántó Báborka, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Pszichológia és Neveléstudományok Kar, Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézet, Kézdivásárhelyi Tagozat, Kézdivásárhely (Románia), biborkasalamon@yahoo.com